

LUND UNIVERSITY

Tankar om träd : en etnologisk studie av människors berättelser om träds betydelser

Hagström, Charlotte; Sjöholm, Carina

2007

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Hagström, C., & Sjöholm, C. (2007). *Tankar om träd : en etnologisk studie av människors berättelser om träds betydelser*. Lund University.

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Tankar om träd

En etnologisk studie av människors
berättelser om träds betydelser

LUNDS
UNIVERSITET

Charlotte Hagström och Carina Sjöholm

Tankar om träd

En etnologisk studie av människors
berättelser om träds betydelser

Charlotte Hagström och Carina Sjöholm

Tryckt med bidrag från Region Skånes Miljöfond.

Charlotte Hagström och Carina Sjöholm
Folklivsarkivet och Etnologiska institutionen
Lunds universitet
Finnigatan 8, 223 62 Lund
046-222 75 60
www.etn.lu.se, ethnum.etn.lu.se/arkiv/, www.msm.lu.se
Charlotte.hagstrom@etn.lu.se
Carina.sjoholm@msm.lu.se
Layout: Monika Jönsson, Media-Tryck
Tryck: Media-Tryck, Lund 2007
Upplaga: 500 ex
ISBN: 978-91-85398-60-7

innehåll

Bakgrund	4
Material: att arbeta med frågelistor	6
Syfte och metod: kulturanalys	10
Träd och trygghet	12
Träd och tillhörighet	22
Träd och tvister	32
Träd som ting	41
Avslutning	49
Källor	53
Litteratur	53
Webbsidor	56
Material ur Folkklivsarkivet, LUF	56
Bildförteckning	57
Noter	58

tankar om träd

En etnologisk studie av människors berättelser om träds betydelse

MITT EGET FÖRHÅLLANDE till träd har alltid varit gott. Redan som barn fanns träd i hög grad till för mig. Jag betraktade träd, satt uppkliven i dem och upplevde dem, fann tröst hos dem. Jag sökte upp märkliga träd och återvände ofta till dem. Det fanns ett liggande träd, en björk, förmodligen stormskadad en gång, så att den växte nästan horisontalt och man med lätthet kunde gå uppför stammen. Det fanns några mäktiga granar vid ett vägskeäl som för mig andades en djup och skön melankoli. Det fanns en stor, ensam ask i vars krona jag otaliga gånger såg sommarens kvällssol sänka sig flammande när jag stod på gården och vände mig mot väster. Många av träden i mitt tidigare liv minns jag lika tydligt som människor. (Artur Lundkvist i Träd, 1973)

Bakgrund

Denna rapport tar sin utgångspunkt i ett dokumentationsprojekt som vi genomförde hösten 2005 tillsammans med Parkkontoret, Helsingborgs stad, och Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp. Under arbetet inför dokumentationen har människors förhållande till träd kommit att framstå som ett allt intressantare forskningsområde där många frågeställningar bryts mot varandra. Det handlar till exempel om människors förhållningssätt till natur och kultur, privat och offentligt, kollektiv och individ, dåtid och framtid. Träd engagerar och väcker känslor, positiva såväl som negativa. Berättelserna, liksom Lundkvists, är otaliga. Vårt syfte är att diskutera en del av de känslor, viljor, idéer, berättelser och drömmar som uttryckts i det material vi samlat in. Rapporten är avsedd att fungera som underlag och utgångspunkt för vidare studier och som inspiration för liknande dokumentationsprojekt. Materialet som samlats in är arkiverat vid Folk-livsarkivet och tillgängligt för såväl forskare som de som i sitt dagliga arbete har anledning att förhålla sig till människors relationer till och upplevelser av träd.

Det hela har sin bakgrund i att Helsingborgs stad har drabbats hårt av almsjukan.¹ De senaste åren har över 6 000 träd fällts, många av dem i de centrala delarna. När hela stadsdelar plötsligt förlorat en stor del av sitt trädbestånd har det blivit uppenbart vad träd kan betyda. Hösten 2004 genomförde Helsingborg stad därför en trädkampanj med målsättningen att plantera 500 nya, friska träd i Helsingborg. Stadens egen insats i projektet var 1,4 miljoner kronor. Kampanjen riktade sig till alla i Helsingborg, enskilda personer såväl som föreningar och företag. I ett upprop till stadens invånare erbjöds möjligheten att bli trädgivare.

Ett träd kostade 2 000 kr för privatpersoner och företag fick betala det dubbla. När slutsummeringen gjordes visade det sig att 497 träd köpts och skänkts och att helsingborgarna tillsammans bidragit med 1,3 miljoner kronor till stadens träd!

I samband med trädförsäljningen berättade många människor för personalen vid parkkontoret om sina motiv till köpet och vid de gemensamma planteringsdagarna utformade flera av trädgivarna egna ceremonier. Inköpet av träd och planteringen hade för många uppenbarligen ett stort symbolvärde och gjordes ofta i ett bestämt syfte. Skälet till trädköpet och utformningen av eventuella ceremonier i samband med planteringen skiljde sig men gemensamt för alla var att det fanns en berättelse kring handlingen. Trädet var något mer än ett träd. En av landskapsarkitekterna vid Parkkontoret i Helsingborg kontaktade forskare vid Etnologiska institutionen, Folklivsarkivet och Institutionen för Service Management, Lunds universitet, för att diskutera ett sätt att dokumentera dessa berättelser.

Det är uppenbart att det offentliga rummet hade förändrats på ett ytterst påtagligt sätt i Helsingborg då man tvingats såga ner de många sjuka träden. Liknande har hänt och fortgår dessvärre på andra håll i landet. I ett snabbt föränderligt samhälle står träden också ofta i vägen för nyexploatering och utbyggnad av infrastruktur. Samtidigt finns en medvetenhet om trädens och grönskans betydelse för människors välbefinnande. En ökad förståelse för de värden träden representerar för människor i framför allt urbana miljöer kan bidra till bättre beslutsunderlag i processen att utveckla tätorter och tillgodose förändrade behov, såväl ur ett samhälleligt perspektiv som för enskilda individer, samtidigt som hänsyn tas till kulturmiljön och kulturarvet. Konkret kunskap om människors förhållande till träd som en del av kulturmiljön och kulturarvet har därmed relevans i ett vidare kulturpolitiskt sammanhang.

Material: att arbeta med frågelistor

Följande text tar sin utgångspunkt i bland annat det material som samlats in i Helsingborg. Redan på det inledande planeringsstadiet inför det projekt som beviljades bidrag av Region Skåne, och som fick namnet *Människor och träd*, framstod dock en frågelistor riktad till Folklivsarkivets meddelare som ett självklart val. Frågelistor har använts i insamlings- och dokumentationssyfte av Folklivsarkivet sedan 1932 och vi som har skrivit denna rapport har själva tidigare formulerat flera listor och använt svaren i olika sammanhang. Då vi påbörjade projektet hade vi således båda erfarenhet av att arbeta med just denna metod och kunskap om vilken slags material den genererar.² Svaren på frågelistor fungerar ofta som bas för formulerande av större forskningsfrågor och projekt.³ Vi valde därför att efter frågelistan till trädgivarna i Helsingborg också skicka ut en till Folklivsarkivets meddelare.

När jag hör ordet 'träd', tänker jag först på lövträd. Träd är vackra. De skuggar, lockar fåglar och förbättrar luften. Från min plats vid köksbordet kan jag följa en björk genom ärskiderna. Den är frostvit, violett, ljusgrön och mörkgrön. Så kommer de gula slingorna, och nu är den helgul.

Jag anser, att inhemska träd passar bäst i en svensk trädgård. De två stora cypresser och den blodlönn, som står här utanför, får emellertid vara kvar. Man ska inte hugga ner träd. Inte ens asken på grannstommen, som gör att det myllrar av småplanter här utanför. Men det borde finnas n-piller för askar! Träd är bra att gömma sig bakom. Mellan en cypress och otvärsbäckken är det precis plats för ett bord och några stolar, och där är jag nästan osynlig.

Mina äppleträd beskåras då och då. Men jag sätter inte upp ljusslingor någonstans. Det kanske är lättja...

Skriv bara på denna sida

Folklivsarkivet i Lund grundades 1913. Det är en levande forskningsmiljö, som utgör en avdelning av Etnologiska institutionen, och det enda folkminnesarkiv i landet som är knutet till en universitetsinstitution. Den täta kontakten mellan insamling, forskning och undervisning har genom åren visat sig mycket fruktbar både för arkivet och Etnologiska institutionen. Arkivet, vars upptagningsområde innefattar främst södra Sverige, tillhandahåller material för uppsatser och doktorsavhandlingar samtidigt som dess verksamhet hålls vital genom att anpassas till den etnologiska forskningens nya frågeställningar.⁴ Folklivsarkivets syfte har sedan grundandet varit att samla och tillhandahålla material kring vardagsliv, vanor och värderingar. Med tiden har samlingarna kommit att bestå av en mängd olika slags material som rör tiden från 1850 till idag: intervjuer, fotografier, ritningar, dagböcker, minnesberättelser, bandinspelningar, receptsamlingar med mera. Där rymms olika aspekter och erfarenheter av människors liv i Sverige, förr och nu.

Frågelistorna distribueras till arkivets kontaktnät av så kallade fasta meddelare. Dessa utgörs av ”vanliga” personer som på olika sätt kommit i kontakt med Folklivsarkivet och som tycker det är intressant och angeläget att i skrift dokumentera och fundera kring vardagslivet förr och nu. Frågelistorna sänds ut 3-4 gånger om året och kan handla om i princip vad som helst. För närvarande består meddelarnätet av ca 130 personer. Varje frågelistas brukar generera mellan 70 och 90 svar. Dessa är till sin form essäistiska och i genomsnitt 4-6 sidor långa.

Frågelistan LUF 218 *Träd* resulterade i 77 svar. Frågelistan som sändes till trädgivarna i Helsingborg var delvis annorlunda utformad och betydligt kortare. I ett följebrev förklarades syftet och att berättelserna skulle komma att arkiveras vid Folklivsarkivet. Trädgivarna uppmanades att berätta på det sätt som passade dem bäst och att skriva hur långt eller kort de ville. Frågelistan skulle, för den som så önskade, fungera som inspiration men det var upp till var och en att välja att följa den eller inte. 52 personer svarade genom att sända in sina berättelser om varför de låtit plantera ett träd i Helsingborg. Vissa av dessa liknade svaren på Folklivsarkivets frågelistas och handlade om olika aspekter av träd, inte enbart planteringen av det ”egna” trädet i Helsingborg. Andra skiljde sig betydligt från dessa. Förutom skrivna berättelser bifogades fotografier, dikter och en akvarellmålning.

Syfte och metod: kulturanalys

I argumenteringen för träds bevarande betonas ofta naturen, men träd är också kultur och en del av kulturmiljön. Träd sänder ut många budskap och runt om dem pågår ständiga förhandlingar om deras roll, betydelse och mening. Syftet med rapporten är att utifrån dokumentationsprojekten åskådliggöra vilka värden de människor som där deltagit tillskriver träd och vilken betydelse de upplever att träd, i allmänhet såväl som specifika exemplar, har för dem själva och för

kulturmiljön. Det insamlade materialet, bestående av svar på de två frågelistorna, intervjuer och fotografier, arkiveras vid Folkklivsarkivet och kan därmed användas av olika forskare med olika perspektiv. I det följande kommer vi att redogöra för fyra olika teman som vi funnit särskilt intressanta och ser som angelägna för vidare forskning. Denna kan utföras av etnologer såväl som forskare med annan ämnestillhörighet. Människors förhållande till träd kan studeras ur många aspekter och tvärvetenskapliga samarbeten kan därför vara fruktbara.

Etnologi är en tolkande vetenskap på jakt efter mening och förståelse. Kulturanalys handlar om att undersöka vardagen genom att problematisera det kända. Allt dagliga fenomen av allehanda slag innehåller kulturell information som lär oss hur människor i skilda situationer tänker och lever. ”Vi ser inte linsen genom vilken vi betraktar världen” sa den amerikanska socialantropologen Ruth Benedict (1934) apropå kulturforskarens dilemma. Förhandskunskap och införståddhet kan lätt göra oss blinda för det till synes självklara. Genom att närläsa triviala vardagsgöromål väcker kulturanalytiker ofta centrala frågor i människors liv. Kort sagt man kan säga att vi söker sammanhang. Som etnologer arbetar vi således med kulturanalys. Det innebär att samtidigt som dokumentationen har handlat om människors förhållande till träd, har träden och berättelserna om dem också fungerat som analysinstrument av vidare kulturella processer.⁵

Ur ett etnologiskt perspektiv betraktas kultur inte som något fastlagt utan som en process, som något som ständigt omvandlas och förändras. Kultur i de här sammanhangen ses som de koder, föreställningar och värden som människor delar och kommunicerar och bearbetar i socialt handlande. Utgångspunkten är att människor är kulturbärare och aktivt kulturskapande. Genom att undersöka hur människor talar om ting och företeelser som förefaller självklara och så kallat naturliga blir det möjligt att se hur de betraktar och förhåller sig till samhället, naturen och historien; det vill säga det sätt som människor talar om träd säger samtidigt något om hur de uppfattar sin omvärld och samtid. Det vi som kulturforskare betonar inom detta stora fält är *bruket* av träd, hur de fungerar i en daglig kontext och hur detta illustreras i vårt material. Det är uppenbart att träd är symboliskt laddade. De talar i stor utsträckning till våra känslor och ingår i såväl enskilda liv som i flera olika kollektivs minnen.

Kulturanalys är ett teoretiskt redskap som också innebär att kombinera olika materialkategorier och metoder, som till exempel intervjuer, frågelistsvar, massmediamaterial och observationer. När etablerade kategorier som till exempel natur/kultur, offentligt/privat, barrträd/lövträd bryts upp synliggörs andra och många fler förhållningssätt, som rör exempelvis makt och meningsskapande. Träd har en förmåga att överskrida tider och faser som få andra ting eller företeelser har. Hur de hanteras och hur man talar om dem säger också mycket om den tid i vilken de planteras, sköts eller avverkas. De kan ses som offentliga manifestationer genom att de ”deltar”, både aktivt och mer passivt, i samverkan i det dagliga livet genom att de präglar det urbana rum där de är placerade. De ger upphov till liv, mening och aktivitet. Träd är bra att tänka med insåg vi!

Detta försöker vi åskådiggöra genom att under fyra rubriker diskutera kring de olika teman vi funnit i materialet. Naturligtvis är det inte vattentäta skott mellan temana; tvärtom går de hela tiden in i varandra.

Första rubriken är *Träd och trygghet* och handlar om att träd ständigt är föränderliga – över tid, men också mellan säsonger. Träd har en sammansatt och meningsladdad betydelse och så upplevs många enskilda träd men också planteringar. Det som för den ene är grönt, buskigt och insynsskyddande kan för den andre te sig mörkt, svårgenomträngligt och hotfullt.

Ett återkommande inslag i materialet är berättelser om att träd används som minnesmärken på olika sätt. Detta diskuterar vi under rubriken *Träd och tillhörighet*. Vi kommer här också att resonera kring hur de fungerar som mötesplatser eller som bakgrund för livsavgörande händelser, liksom de kan vara förankringspunkter för individers biografiska berättelser.

Under en tredje rubrik, *Träd och tvister*, resonerar vi kring olika rum och hur upplevelsen av dem kan skilja sig från person till person. Hur ser till exempel trädgårdsplanerarens bild av en ändamålsenlig och ”bra” plats ut i jämförelse med vägplanerarens? En stor del av diskussionen kring det gröna rummet är normativ. Får en trädgård eller en plantering se ut hur som helst? Ibland fungerar träd som gränsmarkör.

Slutligen diskuterar vi kring *Träd som ting*. Utgångspunkten här är framför allt materiella aspekter på träd och de många funktioner träd kan ha, både medan de lever och sedan de avverkats. Föremål tillverkade av speciella träd eller träslag tillskrivs i många av berättelserna ett stort värde och träd används ofta som gåvor.

Träd och trygghet

Under sommaren 2006 publicerades i *Sydsvenska Dagbladet* en serie artiklar kring kvinnors upplevelser av otrygghet i staden. Kulturgeografen Birgitta Andersson, som forskar kring kvinnors rädsla för hot och våld i stadsmiljöer, pekar ut ett antal platser i Lund som många av hennes informanter uppgivit som särskilt obehagliga.⁶ De flesta stadsplanerare i Sverige har varit och är män och det är från män och deras villkor de utgått, menar hon. Män och kvinnor rör sig i stor utsträckning på olika sätt i stadsmiljön, beroende på att deras liv organiseras på olika sätt.⁷ Men även om de skulle leva på samma sätt skulle rörelsemönstret inte vara detsamma eftersom kvinnor ständigt är medvetna om att de måste förhålla sig till risken att utsättas för sexuellt våld. Miljöer som de flesta män inte upplever som hotfulla framstår som riskfyllda och farliga för en kvinna just för att hon är kvinna. Med ett genusperspektiv i stadsplaneringen, och en medvetenhet om att en lösning som ur trafiksäkerhetssynpunkt är optimal kan vara bristfällig ur andra aspekter, menar Andersson, skulle stadsmiljön kunna göras tillgänglig för hela befolkningen.

Många läsare hörde av sig och berättade om sina känslor och upplevelser. Ett återkommande tema var bristfällig belysning, ett annat hur yviga buskage som breder ut sig runt och omkring gång- och cykeltunnlar skapar en känsla av stor osäkert och olust. Vem vet vad, eller snarare vem, som hukar därinne, skyddad från insyn och dold bakom stora lövverk? Även för den som är medveten om att det statistiskt sett är fler yngre män på väg hem från krogen som råkar ut för överfall än kvinnor som färdas på dåligt upplysta cykelvägar kantade av förvuxna buskar, känns det otryggt och obehagligt. Det händer trots allt att kvinnor överfalls och vad hjälper det då att det är en statistisk avvikelse?

Lund är en förhållandevis trygg stad, säger poliskommissarie Mats E Persson i en intervju, men menar att ”Det viktigaste är att man tar oron på allvar”. De flesta brotten begås i centrum och drabbar oftast ungdomar medan det är äldre kvinnor som är oroligast. ”Statistik och känsla går inte alltid hand i hand”. Han anser att ”problemet är just själva känslan av otrygghet. Den måste tas på allvar, oavsett vad den bottnar i”.⁸ Politikerna Christine Jönsson (m) och Lennart Prytz (s) hävdar båda i samma tidning att de förstår problemet och ser allvarligt på det. Prytz säger att ”Vi har gjort två trygghetsmätningar i samarbete med polisen. Det har lett till att vi röjt upp och fick rensat i utpekade parker” medan Jönsson bland annat berättar att ”Vi har i vårt handlingsprogram att klippa ner grönskan kring gång- och cykelvägar”.⁹

Att buskar klipps ner eller grävs upp är dock inte helt oproblematiskt. Dels kostar det att få arbetet utfört och budgeten för parkskötsel har successivt minskat, dels är det inte alla som uppskattar förändringarna. ”Staden är full av naturälskare – på dagtid och innanför tullarna” påpekas det i en annan artikel i serien. Parkintendent Lars Brobeck, som har att följa det som slagits fast av kommunledningen, tycker också att ”Tryggheten går först i varje läge. Pengar i budgeten flyttas i den riktningen när det behövs [...] Den uppbyggande beskrivningen får vänta när akuta röjningar för säkerhet går före”.¹⁰ Detta är ett ur politik- och förvaltningsperspektiv nytt sätt att se på parkskötsel. Parkintendenten fortsätter: ”Trygghetsarbetet är av relativt färskt datum, kanske från de senaste två åren. Dessförinnan jobbade vi helt för växtligheten – för att hålla vegetationen långsiktigt vacker och för att skapa möjligheter till rekreation”. Hur inställningen till olika så kallade gröna rum förändras över tid är ett intressant fält att arbeta vidare med.

Gröna miljöer och inslag uppskattas av städernas invånare, det framgår klart av det insamlade materialet. Det är avkopplande att vandra i parker, behagligt att sitta i skuggan av stora träd varma sommardagar och tilltalande att kunna följa årstidernas växlingar i naturen även om man bor i en större tätort. ”En stad utan träd är ju deprimerande. Ingen skönhet, ingen svalka, färglöst och ingen fågelsång” inleder en av dem som låtit plantera ett träd i Helsingborg (M 24684:59). En annan skriver att ”Ett friskt träd är vackert och mycket viktigt både för miljön och människosinnet” (M 24684:37).

Träd hjälper till att minska luftföroreningar och skapar en friskare miljö. Det är många av meddelarna väl medvetna om. I miljöer med många växter och grönska upplevs avgaser och föroreningar som mindre besvärande och flera talar om växtligheten som ”stadens gröna lunga”. Under senare år har också ”det grönas” betydelse för den psykiska hälsan förts fram i många olika sammanhang. Forskning visar att såväl det kroppsliga som själsliga välbefinnandet ökar när man vistas i naturen och rör sig i miljöer som rymmer grönska och växtlighet. Läkande trädgårdar kan användas vid utbrändhet och depressioner, gröna skolgårdar befrämjar inlärningen.¹¹

Såväl på en individuell som en samhällelig nivå framstår alltså gröna städer som önskvärda. Även om budgeten för parkskötsel och liknande i många kommuner idag är snävare än för 10-15 år sedan, framstår det som självklart att denna verksamhet är viktig. Men en förändring har uppenbarligen skett under de senaste åren: grönskan upplevs inte uteslutande som positiv. Allt oftare påpekas att grönskan också är ett problem eftersom den skapar otrygghet.

Utifrån det insamlade materialet kan man dra slutsatsen att just träd dock sålän framstår som problematiska i samband med dessa frågor. Tvärtom tycks träd för de allra flesta vara en bidragande orsak till att miljön upplevs som trivsamt och trevligt. Träd ger ofta positiva associationer. Det är istället framför allt vidlyftiga buskar och buskage som lyfts fram och påtalas som bidragande orsaker till att många känner oro och olust då de rör sig i den offentliga miljön, dagtid såväl som nattetid. En frågeställning att arbeta vidare med är således hur en balans nås mellan behovet av och önskan om grönskande urbana miljöer och invånarnas upplevelser av trygghet och säkerhet. Här kan berättelserna om hur människor tänker kring träd och trädens plats i staden bidra till förståelse av och kunskap om hur, när och varför vissa platser framstår som otrygga medan andra inte gör det. Hur bidrar olika slags växtlighet till olika slags känslor och varför? Hur skapar man en stadsmiljö som *både* är grönskande och trygg?

Upplevelser av risker, hot och trygghet kan också handla om träden i sig. Stora, gamla träd beskrivs i frågelistsvaren och berättelserna ofta som imponerande, mäktiga och aktningvärda. En av dem som lät plantera ett träd i Helsingborg skriver till exempel att ”Ju äldre jag blivit har respekten för gamla träd vuxit, tänk om de kunnat tala! Vad mycket de hade att berätta!” (M 24684:52). Men just storleken och åldern på ett träd medför också problem. Flera berättar hur de varit tvungna att fälla träd som vuxit sig för stora och kommit att utgöra en fara för både byggnader och människor.

Kommunen anlade en park och en allé, skriver en meddelare: ”Jag tycker nu att träden är alldeles för höga och täta. Har påpekat saken för kommunens handhavare. Svaret blir att det finns inga pengar för att klippa ur och hålla efter, det får växa som det vill” (M 24978). I en annan kommun är det tvärtom kommunens representanter som har synpunkter:

När min make och jag byggde vårt hus här på 50-talet vare det stenig åkermark som legat i träda flera år. Det blev mycket arbete och många misstag innan vi fick det någorlunda acceptabelt. Då lämnade min man det jordiska. Han hade någonstans hittat en nöt av hästkastanj och påtat ner i jorden. Den har växt upp till ett jättestort träd. Kommungubbarna vill påpeka att rötterna kan skada ledningarna under jord, men än har inget hänt och den klarade Gudrun (M 24981).

Men samma träd eller buskar ändrar karaktär, inte bara till form eller över året, utan också under dygnet:

Det var tallskog i vilken jag lekte och träd i vilka jag klättrade. Att gå bland träd, plocka dess kottar till djur i ladugårdar av mossa blev mina lekstunder. Men på kvällarna blev jag tvungen att gå till närmaste gård och köpa mjölk. Då kunde jag känna mig liten och skrämmd av de höga tallarna där vinden piskade och jag hörde det vemodiga suset i träd-kronorna under mörka vinterkvällar (M 25020).

I Lundagård i Lund var många av träden så gamla och i så dåligt skick att de utgjorde en stor fara i slutet av 1990-talet. När det blåste mycket fick stora delar av parken spärras av. Det blev därför nödvändigt att inleda ett trädförnyringsprojekt.¹²

Samtidigt finns andra hänsyn som måste tas. Träd som är en fara eller till besvär för människor kan för andra levande varelser vara livsnödvändiga. En artikel i *Dagens Nyheter* har den talande rubriken ”Gamla döende ekar är livsviktiga för upp mot 1000 djurarter”.¹³ I den beskrivs hur Länsstyrelsen under de kommande åren ska göra en inventering för att kunna skydda miljöer med uråldriga träd för framtidens insekter: ”Döda träd är för naturen lika viktiga som levande och döda jätteträd en bristvara”.¹⁴ Projektet ingår i ett omfattande åtgärdsprogram för hotade arter och handlar till viss del om att tänka framåt och se till att nya så kallade jätteekar får möjlighet att växa upp för att i framtiden kunna utgöra hemvist åt diverse skalbaggar och ugglor.

Det är således många intressen som måste vägas in, såväl människors som djurs. Ett rikt djurliv också i staden ser många som önskvärt. Men samtidigt som träden fungerar som boplatser för insekter och fåglar, och framför allt de senare uppskattas, kan de också ställa till problem. I Lund debatteras till exempel skrånande råkor. På andra håll i landet är det skarvar och deras effekt på träden som diskuteras.

Att fälla eller beskära ett träd är inte heller enkelt. En artikel om detta i *Sydsvenska Dagbladet* har rubriken ”Motorsågsmassakern. Trädbeskärning inget för utbildade lycksökare”.¹⁵ Det är riskfyllt att arbeta med träd samtidigt som någon måste göra det. I media förekommer flera artiklar om arboristers arbete varvat med artiklar om olyckor som orsakats av träd, till exempel ”Man avled när han fick trädgren i huvudet”.¹⁶ Att träd kräver omvårdnad och att olika träd ställer olika krav är något som återkommer i många meddelares berättelser.

Flera av dem som besvarat Folklivsarkivets frågelistan bor i det område av Småland som drabbades av stormen Gudrun. Gudrun, liksom stormarna 1969 och 1978, har satt spår såväl i naturen som i människors minnen. Vi har dock

De stockar du ser framför dig lockar och gynnar sällsynta och hotade arter av småkryp, främst olika slags insekter. Faunadepån består av lövträdsstockar av olika arter och har bl.a. hämtats från stadens parker.

Med strategiskt utplacerade depåer i form av grova lövträdsstockar kan man på ett enkelt och billigt sätt gynna många arter som lever i död ved, under bark och i tickor. Några sådana arter är bokoxe, barkflugor, guldsteklar och blomflugor. På köpet gynnas även insektsätande fåglar och däggdjur.

I Nord- och Mellaneuropa hotas idag många insektsarter att försvinna. De bor i gamla murkna ihåliga lövträd och i fallna stammar vilka ofta avverkas eller städas bort i skogen. En del arter har dock lyckats hålla sig kvar i äldre värdefulla park- och alléträd.

Du kan själv gynna hotade arter genom att spara gamla ihåliga lövträd, högstubbar och murkna stockar på din mark.

valt att i denna rapport inte diskutera detta. Dels koncentrerar vi oss här på Skåne, dels har det gjorts särskilda dokumentationer av just stormen Gudrun av bland annat Jönköpings läns museum.¹⁷ Ett material i form av intervjuer med drabbade i området insamlat av den lokala utvecklingsgruppen Miengruppen finns också i Folklivsarkivet liksom en klippsamling.¹⁸ En av dem som drabbades mycket hårt ger dock i sitt frågelistsvar uttryck för det som också många andra informanter upplevt i samband med betydligt mindre omfattande stormar: starka känslor och en djupt känd saknad efter träd och miljöer som inte längre finns. Hon skriver: ”Ofta går jag där och tänker på suset, på kantarellställena, på den slingrande stigen och tårarna kommer” (M 24977). Stormar kan emellertid också föra något gott med sig, vilket en annan informant reflekterar kring:

Finns faktiskt exempel på att en storm kan göra nytta, i varje fall om vi anlägger ett skönhetsperspektiv. I december 1999 vräkte stormen ner många av de fula, risiga granarna i Skrylle – så fint det blev. En fantastisk utsikt, t ex mer sol, ett lyft, helt enkelt (M 25006).

* * *

Trygghet kan förstås på flera sätt och inbegripa olika känslor. Tillhörighet och gemenskap är aspekter av detta liksom upplevelsen av att ingå i ett sammanhang och känslan av att höra hemma på en plats eller i en miljö. Men trygghet handlar också om att inte behöva vara rädd för att bli utsatt för skador, våld eller olyckor. Träd kan, som framgår av nästa del av rapporten, vara av stor betydelse för de förra aspekterna. Men träd kan också vara en bidragande orsak till känslor av otrygghet. Hälften av framsidan av *Sydsvenska Dagbladets* lundaside en dag i mitten av november 2006 består av en bild på ett träd som plötsligt fallit i Lundagård. Häftigt regn gjorde att jorden kring rotklumpen luckrades upp. Trädet hörde inte till dem som bedömts vara i så dåligt skick att det måste fällas men visade sig efter inspektion endast ha friska rötter längs kanterna. Ingen människa skadades men en lyktstolpe krossades.¹⁹ Sjuka träd är naturligtvis inte önskvärda i en miljö där många människor rör sig. Det är emellertid inte alldeles enkelt att skapa trygga miljöer som också är inbjudande och upplevs som behagliga. En stad utan grönska ter sig steril och karg. Samtidigt upplever många mycken grönska, främst i form av tätt buskage, som hotande och skrämmande. I dessa sammanhang framstår träd, framför allt när de inte står alltför tätt eller är alltför vidlyftiga, som både trygga och behagliga. Träd på såväl offentliga platser som i privata trädgårdar bidrar till att göra den urbana miljön trivsam *och* trygg.

Träd och tillhörighet

I svaren på Folkklivsarkivets frågelista finns många bekräftelser på hur träd skapar mening. Förutom allmänna reflektioner kring träd och träds betydelse för miljö, trivsel och välbefinnande berättar flertalet om särskilda träd och personliga förhållanden till träd. Minnen, upplevelser och känslor knyts till enskilda träd eller specifika arter. Frågelistans rubriker som ”Att plantera ett träd” och ”Träd jag minns” väcker tankar och hågkomster. Ett återkommande tema i dessa berättelser rör tillhörighet på olika sätt. Det kan vara tillhörighet till en plats, där trädet symboliserar hembygd, rötter, ursprung. Det kan vara tillhörighet till en familj, där trädet står för samhörighet, barndom, gemenskap. Det kan vara tillhörighet i ett brett perspektiv, där trädet står för samhörighet med en grupp, en miljö eller kanske hela mänskligheten. Att fälla en sjuk alm eller en björk som vuxit sig för hög kan i det perspektivet innebära att det är mycket mer än bara trädet i sig som upplevs gå förlorat.

Varje gång jag besöker mina hemtrakter tittar jag till min lönn. I den har jag tillbringat många lyckliga timmar. Min favoritplats var högt upp, så högt att grenarna gungade under mig där jag satt med mina fantasier om att flyga, att kunna styra mitt liv, att kunna se jorden uppifrån som en fågel. Minsann tror jag inte att namnet Berit fortfarande borde vara läsligt, det som jag skrev i en tjock gren där uppe? (M 24987)

Samme man som på detta sätt berättar om sin barndoms favoritträd beskriver sedan hur han först planterat ett träd, en rönn, och sett det växa för att sedan tvingas såga ner det. I denna berättelse blir det tydligt hur trädet står för något mycket mer än bara växtlighet. Rönnen blev en symbol för tillhörighet och ursprung, en länk mellan det förflutna och nuet.

1971 tog jag med en rönntelning från mitt småländska hem och planterade i min trädgård. Trädet trivdes och växte och blev alltför stort, så för några veckor sedan fick jag hjälp av en professionell trädfällare att såga ner det. Det skar mig i hjärtat att ta livet av en gammal god vän, men rönnen växte oss över huvudet och började hota huset. Jag tog ett kort av trädet när det föll för att ha ännu ett minne av det. Jag fick hjälp med de grövsta bitarna av trädfällaren men tog själv hand om alla kvistar, bär, löv och grenar för transport till soptippen. All ved har jag sparat för öppna spisen i sommarstugan för enligt vad jag hört är rönn ett förnämligt energibränsle, överlägset både bok och ek (M 24987).

Det är många som beskriver liknande känslor av tomhet och saknad efter att de känt sig tvingade att fälla ett träd av säkerhetsskäl, för att det hotat en byggnad eller för att det varit gammalt eller sjukt.

VALNÖT

Sådd

Helst färska, nyligen nerfallna från trädet. Äldre frukter har i regel förlorat grobarheten. Fila ner nötskalet eller knäcka det lätt först. Plantera i sandblandad jord och håll sådden fuktig och varm.

Skötsel

Duscha den med blomspray då och då.

Utplantering

När sommaren kommer, kan du sakta börja träna den nya plantan för utelivet, men den kan behöva övervintras svalt (1-5 grader) inomhus några år innan den är stor nog att planteras ut på en varm, vindskyddad, solig växtplats med porös, djup, mullhaltig jord med bra vattenhållande förmåga. Högt pH-värde- 7.0. Gödsla med välförmultnad kompost och välbrunnen stallgödsel på våren.

Ursprung

Glumslöv i Skåne

Det är en speciell känsla man får då sågen sätts till stammen och äter sig igenom det stora trädet som till sist får dödsstöten och trillar tungt till marken. Man känner sig som en bödel (M 25033).

En annan berättar hur de blev tvungna att fälla en tall vid sommarstugan eftersom den stod för nära huset och hotade att falla över det vid storm. Sonen, som då var i 10-årsåldern, ”satt bakom fönsterrutan och grät otröstligt när furan föll” (M 25048). En kvinna sörjer ett äppelträd och skriver: ”Jag saknar det mycket, och eftersom det säkert inte var någon känd sort, kan man nog inte få tag på något liknande. Varför tog jag inte ympkvistar?” (M 24977)

Ett återkommande tema i frågelistsvaren är träd som lekplatser och ställen dit man i barndomen kunde dra sig tillbaka för att få vara ifred.²⁰ En kvinna berättar:

I ett äppelträd klättrade vi barn upp och ned, stammarna blev helt blankslitna av våra övningar. Med fantasin hjälp ”bodde” vi där och lekte med våra dockor, som bäddades ner och klämdes fast där det gick att få fäste (M 24978).

En annan berättar:

I min barndom brukade jag bo i en tuja som stod utanför mitt hem och när jag i mitt eget tycke hade drabbas av någon oförrätt sprang jag och lade mig under en björk och begrundade mitt öde (M 25015).

En tredje beskriver en tall övriga familjen helst vill fälla men som måste stå kvar:

För barnbarnen är det en omöjlighet att tänka bort detta fula träd som för dem är ett klätterträd och dessutom ofta utgjort gömställe då man tjurat och velat ”rymma” från sina föräldrar. Mycket bra grenar att sitta på och tycka-synd-om sig själv. Utmärkt även för oss att kunna se stackaren på grenen från ett fönster (M 25033).

Att ha en relation till träd man själv planterat, antingen som frö eller som planta, är vanligt. I och genom trädet knyts nu och då samman liksom platser och människor. En kvinna berättar hur hennes far, då han första gången kom och hälsade på i hennes och makens nya hem, hade med sig ”ett litet valnötsträd i en kruka. Han hade tagit en nöt från vårt valnötsträd i Hököpinge och nu fick jag det till min trädgård. Det står nu mitt på gräsmattan och är mycket stort” (M 25024). Berättelserna speglar hur människor ser och förhåller sig till historien, men också hur de vill påverka och forma historieskrivningen. Förhållandet till dikotomierna inkludering och exkludering är hela tiden närvarande, liksom historia respektive samtid och framtid, men framför allt de flytande gränserna mellan kultur och natur.

Att få se ett träd växa och följa dess livscykel kan tolkas som ett sätt att skapa en känsla av att ingå i ett sammanhang. En man skriver att han tog över barndomshemmet och därmed skötseln av fruktträden och berättar att ”Med åren blev jag alltmer förtrogen med de olika trädindividerna och lärde känna vart och ettts karaktär och behov av ans och vård” (M 24984). Träden framstår här som personligheter, något som återkommer i andra berättelser. En kvinna berättar till exempel om Susabarr, en märklig gran som växte på en sten på den tomt där familjen i början av 1960-talet byggde en sommarstuga. Såväl barn som barnbarn har lekt runt granen och ”när de inte fick ha napp längre, så begravdes napparna bakom Susabarr, för granen kanske behövde en napp någon gång” (M 24999).

Återkommande är också de kategoriseringar som görs av olika slags träd. Dessa är emellertid inte alltid desamma och betyder inte samma sak för alla. En vanlig uppdelning då man beskriver sitt förhållande till träd är till exempel mellan barr- och lövträd. Vilka träd man tycker om respektive inte tycker om verkar i stor utsträckning bero på var man vuxit upp. Granar är mörka och dystra, skymmer horisonten och blir närmast skrämmande när de står för många på ett ställe menar en del. En man bosatt i Skåne skriver till exempel: ”Jag tycker sämst om granskog, mörk och dyster på något vis” (M 25004). Andra upplever det tvärtom och tycker att granar är trygga och inger lugn, ramar in och skapar lä. En kvinna bosatt i Småland tycker att:

Jag kan vistas på andra platser och njuta av vidsträckt utsikt men jag vill inte bo någon annanstans än där skogen står nära. Inte så att jag vill ha mitt hus under träden men jag vill veta att de finns nära mig. Och då menar jag inte enstaka träd utan riktig blekingsk/smäländsk skog med gran och tall och lite lövträd (M 24997).

Samma träd skapar olika känslor och olika mening beroende på vem som tillfrågas. En del påpekar att de inte tycker att granen hör hemma i Skåne, som en man som skriver:

Därför har jag reagerat negativt mot den plantering av mer eller mindre exotiska granar och tallar, som under en tid var populärt också i våra villaträdgårdar, för att inte tala om granskogsmattor som, med bidrag från statsmakterna, ersatt stora delar av Skånes naturliga lövskogsbestånd (M 24984).

Andra kategoriseringar är höga och låga träd, bra och dåliga klätterträd, bruks-träd och prydnadsträd, vackra träd och fula träd. Genom att läsa frågelistsvaren med olika ”glasögon” framträder nya perspektiv. Ett sådant är hur betydelsefullt det är att trädens utseende förändras med årstiderna:

Jag har alltid varit fascinerad av träd, beundrat träd, vare sig de stått ljusgröna om våren, gyllenröda om hösten eller svarta mot en grå vinterhimmel. För att inte tala om snötyngda träd en julmorgon. Eller rimfrostgnistrande trädgrenar en januaridag (M 24983).

Ofta handlar det då om träd som står utanför köksfönstret eller fönstret i arbetsrummet, det vill säga träd som är en del av vardagen. I dessa sammanhang förekommer också träd man minns från sin barndom och träd som stod på skolgården. Den senare sortens träd spelar en stor roll i såväl barnens som lärarnas dagliga liv, som framkommer i en berättelse från en förskollärare:

Vid samma gata som lekskolan låg växte två lönnar. Dessa följde jag varenda dag under hela året. Vackrast var de på hösten. Intill lönnarna växte några päronträd.

Där hade funnits en villa för länge sedan. Eftersom det var långt till en skog och jag hade tjugo barn att ta hand om, kunde man inte åka till skogen hur lätt som helst. Då brukade vi gå till "päronskogen", som barnen kallade det, och leka där (M 25050).

Fruktträd förekommer i riklig mängd i berättelserna och framstår som närmast självklara inslag i trädgården: "naturligtvis fruktträd" skriver en kvinna när hon berättar om sin trädgård och tillägger att "Alla träd är planterade av oss" (M 24985). En man har många stora träd på sin tomt men det är framför allt fruktträden som är viktiga för honom:

Mitt förhållande till träd är annars i stor utsträckning knutet till beskärning av fruktträd. Det är en hobby som jag tycker mycket om och utövar alltmer allt eftersom mina vänner får vetskap om detta. I min barndom gick det omkring farbröder och utförde sådana beskärningar, ja de sprutade träden också, men detta har tack och lov upphört. Nu finns det inte särskilt många sådana farbröder kvar, jag är numer en av dem (M 25001).

De som skriver om äppelträd, vilka är många, räknar påfallande ofta upp vilka sorter det rör sig om, vad frukterna kan användas till men också storlek och form på träden: "Stora, gröna flädieäpplen som var hållbara, som passade bra att göra äppelmos av" skriver en (M 24984). Någon annan berättar att "Särskilt Åkerö-äpplena var hållbara och lindades varsamt in i tidningspapper för att förvaras på vinden där de många överblivna på våren skrumpnade och fick slängas på sophögen" (M 24987).

Förutom speciella klätterträd är det ofta just fruktträd det berättas om i samband med träd man minns från barndomen. Ett skäl kan vara att de talar till och erfars med samtliga sinnen. Minnena handlar om såväl hur de såg ut och kändes som om hur blommorna doftade och löven susade. Till det kommer minnena av hur äpplena, päronen, plommonen eller körsbären smakade. Ju längre tiden går, desto bättre smakade de! Trädet kan, som i följande berättelse om ett päronträd, bli en symbol för en svunnen tid till vilken känslor av gemenskap och tillhörighet knyts:

*Mitt älskade päronträd dog när jag var 12 år. Alltså 1931. Trädet stod utanför vårt köksfönster. Det hade så goda små gula päron. Jag har aldrig sett sådana någon annanstans. De var något alldeles märkvärdiga. Saftiga lite sträva i smaken. Mamma lade in dem i ättikslag och sen åt vi dem till söndagssteken. Hon kokade dem i sockerlag och sen torkade hon dem på stora ollor. På lördagskvällarna under vintern tog hon fram dem. Och varsin stor näve klyftringar la hon upp på en tallrik till mig och min syster. Ja, även grannen fick smaka, han tuggade och mumsade och sa att det var **räligt** gott (M 24996).*

Trädet är således utgångspunkten men står för en hel barndom, eller drömmen om den. En annan aspekt på gemenskap och tillhörighet framkommer i en berättelse om träden som växer vid en sommarstuga. Mannen som berättar har ärvt huset av sin far:

Det var min farbror Hans, som först köpte fastighet vid Finjasjöbaden, och som senare min far övertog. Inne på tomten fanns redan då två stora bokar, tätt sammanvuxna vid roten och med höga cylindriska stammar. I en drift att markera revir ristade han med kniv in sina initialer och året, HB 1933. När pappa i sin tur blev ägare kompletterade han inskriften med sina initialer, SB 1935. Det var samma år jag föddes där. Kanske är det därför jag alltid har haft en speciell känsla av samhörighet med dessa två träd (M 24984).

Minnen kan knytas till träd på många olika sätt. En man förknippar den stora eken på den gård där han tidigare bodde med ett speciellt ögonblick i världshistorien: ”Där satt vi och drack kaffe den dag tyskarna invaderade Polen. Jag hade då helt klart för mig att detta var inledningen till en ny tid i Europa” (M 25051).

Men träd kan också knytas till minnen. En kvinna berättar till exempel hur familjen fick en krukcyress som sedan planterades ut i trädgården. Till makens begravning bad hon blomsterhandlaren hämta kvistar från denna till kistdekorationen (M 24982). En man beskriver hur beskärandet av äppelträd blir något av en ritual där nuet förenas med dået:

Pappa hade själv ympat dem på vildstammar han hämtat från skogen. Det bidrog kanske till att jag varje år upplevde det som något av en ritual att ta mig an dem, fundera på hur föregående års beskärning förändrat deras form och fruktsättning, och hur jag nu skulle lägga snittet. Det kändes som om jag gick och småpratade med träden, medan pappa höll sig diskret men uppmärksam i bakgrunden (M 24984).

Träd sänder ut många budskap och runt om dem pågår ständiga förhandlingar om deras roll, betydelse och mening. I många berättelser, främst dem som trädgivarna i Helsingborg delat med sig av men också i svaren på Folklivsarkivets frågelista, skildras hur ett träd planterats för att bli ett minne över en person eller en händelse. Oftast handlar det om födelse och död, om livets början och dess slut. Det är tillfällen som närmast kräver någon form av rituell markering och till vilka det finns en mängd religiösa och kulturella symboler och handlingar knutna.²¹

Det innebär dock inte att det inte finns utrymmen också för nya och personliga sådana. Att plantera ett träd är ett exempel, som ibland men inte alltid eller nödvändigtvis genomförs i samband med en ceremoni av något slag. En nybliven mamma berättar hur hon lät plantera ett träd för sin dotter i samband med hennes namngivningsceremoni. Släkt och vänner var inbjudna till plante-

ringen och ceremonin och ”Vi skålade i alkoholfri champagne som var inköpt i Helsingør och jag hade tänt marschaller som lös upp den gråkalla novemberdagen” (M 24684:56). En man beskriver hur han tänker sig att det träd han gav sin brorsdotter som doggåva ska växa och åldras tillsammans med henne: ”Hon och hennes föräldrar var med vid planteringstillfället och har ytterligare ett par gånger kommit och tittat på det” (M 24684:64).

Flera träd i Helsingborg planterades till minne av någon som avlidit. Platsen för planteringen har ibland valts med omsorg, som i fallet med den fiskare vars svärdotter beskriver hur hon till hans minne ”beställde ett träd så nära havet som möjligt” (M 24684:2).

I flertalet fall är det en anhörig som låtit plantera det, som till exempel den kvinna som beskriver hur trädet är ett minne av hennes mor och moderns make: ”Saknaden är stor efter dem och det känns bra att ha ett träd att gå till som alternativ till minneslundan” (M 24684:42). Ett annat träd planterades av vännerna till en man som avlidit i 35-årsåldern. De samlade ihop pengar till trädet och tillsammans med den avlidnes föräldrar och syskon planterade de trädet. Diplomet, som delades ut till alla trädgivare, fick hans föräldrar och alla kan de nu följa trädet ”så som vi hade gjort det med NN om han fått leva” (M 24684:48).

Stora och gamla träd kan också fungera som minnesplatser. I följande berättelse är det just platsen som är viktig:

Min svärson har avlidit i alldeles för tidig ålder och efter kremeringen hade vi en minnesstund för honom. Vi planterade ett träd på hans egen gård, ganska naturligt en ask, och min dotter, som hade askan, strödde den runt trädet. Ett väl genomtänkt beslut tror jag, nu har hon honom hemma på gården, men samtidigt har hon läst sig själv till stället, för likaväl som hon inte kan överge honom så överger hon inte asken (M 25015).

I en annan berättelse förklarar en man att han har ”förordat att min aska skall spridas över en plantering som jag kommer att finansiera” (M 25039).

* * *

I och genom träd uttrycks och upplevs känslor av tillhörighet, sammanhang och gemenskap. Det handlar ofta om särskilda träd, som under någon fas av livet och i något särskilt sammanhang haft en speciell betydelse. Träd väcker känslor, till träd knyts minnen. Ett träd kan fungera som minnesmärke och har därmed flera likheter med monument. En skillnad är emellertid att träd inte på samma sätt är låsta i sin tolkning. Visserligen omtolkas monument ständigt²² men träd är i sig redan från början ”öppna”. Även om ett träd planteras som ett minnesmärke, så måste det inte självklart uppfattas som en symbol. I vissa fall är träd ett minnerat område med starka värdeladdningar, ibland är ett träd ”bara” helt enkelt ett träd, något värdeneutralt. Träd används också i symbolisk betydelse när man talar om

rötter och släktträd, om växande och så vidare. En stor del av metaforiken kopplas samman med människor vilket gör träd till ytterst lämpliga minnesmärken över nära och kära.²³ Utifrån träd kan människor berätta om såväl dåtid som nutid och framtid.

Träd och tvister

Får träd och trädgård se ut hur som helst? I *Sydsvenska Dagbladet* kan man läsa om en grannfejdd utifrån ett träd:

*Den som klagar anser att grannens träd står för nära och tar bort hans kvällssol. Träden faller löv på granntomten och hamnar i takrännor och stuprör. Mannen med träden tycker att han redan tillgodosett grannens krav genom att ta bort ett 50-tal träd. Han anser att det inte kan vara en norm att villatomter ska bestå av gräsmatta med häck omkring.*²⁴

Det handlar om revirkänsla, säger journalisten Lotte Möller, som skrivit en hel del om människors olika syn på hur en trädgård ska se ut. Möller talar om olika tiders och människors syn på trädgård vilken pendlat mellan att se det formalistiskt ordnade som ideal och det fria och naturliknande.²⁵ Hur vi förhåller oss till naturen och landskapet har varit olika i olika tider. Att se på natur både som något att tukta och en vildhet att bejaka har en lång förhistoria. ”Träden ger kontinuitet och tidsdjup. De skapar en skala, inte bara i rummet utan också i tiden” skriver Möller när hon berättar att den öppna trädgården som ideal har sin bakgrund i den svenska landsbygdstypen med mycket skog.²⁶ För att värja sig mot skogen har man i alla tider röjt för att skapa en glänta. Med skogen på avstånd kunde man mycket väl tänka sig att plantera till exempel ett fruktträd. Tomrummet mellan skogen och den egna trädgården gav en känsla av trygghet, skriver hon. Meddelarna har många berättelser om vilka laddningar trädplantering och organisering av olika trädgårdsrum har och skapar.

Omkring 1990 köptes tomten intill vår av ett yngre par, som byggde ett eget hus på densamma, och de tyckte att de två bokarna skuggade deras uteplats. De ville därför att jag skulle fälla dem. Självt menade jag att de borde ha varit medvetna om att de förvärvat en skogstomt, och att därför mina bokar hade full rätt att stå där de stått i ett sekel. Träden var där tveklöst först, och vi som bodde under deras grenar måste respektera deras rätt att existera och inrätta oss därefter. Grannen var emellertid påstridig, och först när jag fått stadsträdgårdsmästarens stöd för min åsikt tystnade han. För ett tiotal år sedan sålde jag fastigheten, och den nye ägaren hade naturligtvis inte samma relation till träden som jag, varför de efter förnyade propäer från grannen snabbt fälldes. Att den nye ägaren rev mitt föräldrahem kände jag mycket mindre av i mitt hjärta, än att han gick med på att fälla de två bokarna. De och jag hade

uppenbarligen gemensamma rottrådar, även om mina var symboliska än deras helt konkreta (M 24984).

Den öppenhet och offentlighet som Möller menar präglar många av nutida svenska trädgårdar med mycket gräsmatta och låga häckar tar hon kraftigt avstånd från: "Avslöjar en trädgård alla sina hemligheter för besökaren vid första anblicken är det ett tecken på dålig planering".²⁷ Där blir häckar, plank och murar mer gränsmarkeringar än insynsskydd. Det blir tydligt att trädgård lika mycket är en moralisk och filosofisk angelägenhet som en praktisk uppgift.²⁸ "Som trädgårdsodlare måste man bland annat ta ställning till i vilket förhållande man vill stå till naturen. Skall trädgården vara natur eller kultur" skriver Möller. Dikotomierna natur-kultur liksom kollektiv-individ återkommer i det mesta vi läser och hör om träd och trädgård.

Det vanligaste grannar bråkar om är ogräs, oljud, häckhöjd och som nämns ovan stora träd.²⁹ I kommunerna är det en vanlig fråga om hur nära tomtgränsen man får plantera. Vad skulle göra dig arg på din granne, frågade *Aftonbladet* sina läsare. "Om han eller hon satte ett jätteträd som skuggade min tomt" blev ett av svaren. Meddelarna berättar om alla möjliga situationer där läget blivit spant i samband med förändring. Här är ett exempel:

Så tog min storasyster och hennes man över barndomshemmet. Och det första han gjorde så var det att fälla min klättergren. Han skyllde på att han var rädd för att den skulle blåsa omkull på huset om det blev storm. Men så nära stod den inte. Det sved ordentligt i reubenskorgen när min klättergren åkte i marken (M 25008).

Idéer och föreställningar om vad som är just god eller dålig smak kommer fram på många sätt i materialet:

Endast julgranar får ha kulor och glitter. Andra prydnader är fult och ovidkommande, det har kommit så många amerikanska nymodigheter med ljusslingor i trädgårdarna. Man kan undra varför när äkta nyfallen snö är prydnad nog (M 24981).

Men också inom ett och samma hushåll kan olika synpunkter på trädgårdsskötsel komma till uttryck:

Två träd, pil, har blivit sjuka och fått sägas ner på min särbos tomt. Jag skulle gärna plantera körsbärsträd där istället men han tycker det är enklare att klippa gräsmattan utan träd (kör med "traktor gräsklippare" eftersom det tar flera timmar att klippa hela och det är svårt att klippa nära träden med en sådan maskin). Men jag tycker man får stå ut med att gräset är lite högt runt träden för jag tycker man skall plantera nya träd när de gamla dör (M 24986).

Ibland framkommer, som till exempel i Möllers syn på mycket gräsmatta och låga häckar, tendenser att moralisera över andra människors sätt att skapa och vårda sin trädgård. Man kan fundera över trädgård och plantering i termer av distinktion, som ett sätt att särskilja sig. Smak handlar ju om kulturellt bestämda regler och är ingalunda något som "bara finns där" eller som inte är laddat.³⁰ Smak säger mycket om vem du är eller vill vara. Så också när det kommer till trädgård och trädplantering, att vårda träd och över huvudtaget bevara träd. Därmed kan smak användas som ett sätt att särskilja sig. Man kan också särskilja sig verbalt genom att till exempel benämna olika träd vid namn. Att inte bara säga att parken består av träd utan att den består av bok, ek, lind, alm och ask. Eller genom att till och med säga vilka olika sorters bok det är.

Något så till synes objektivt som just träd och plantering av dem är liksom det mesta beroende av trender och stilideal. Det visar sig tydligt i våra privatträdgårdar. I åtskilliga trädgårdar sågades till exempel under 1970-talet fruktträden som började bli till åren ner, och vars frukt inte användes i samma utsträckning som femtio år tidigare när man i många fall rent av var beroende av dem. Man gick från nyttoodling till prydnadsodling. Istället planterades exotiska vintergröna växter som grönska året runt och som i högre utsträckning var underhållsfria. Under 1990-talet grävdes i gengäld många av de vintergröna växterna upp för att ersättas med perenner.

En annan aspekt som nämns i materialet, är det arbete träd för med sig:

Det blir en förskräcklig massa löv om höstarna, det har man ju just fått bli varse. För att inte tala om alla döda grenar som trillar ner lite då och då året om [---] Och allt det där skräpet som skall bort. Ja, det går ju till syvende och sist ut över oss karlstackare. Så och alla grenar som skall sågas bort under årens lopp (M 25008).

Det rationella värdet och funktionen sätts alltså mot estetiska överväganden. Etnologen Eva Londos har skrivit om villaträdgårdar som estetikens arena och visar hur opinionen för och emot olika sorters träd- och häckplanteringar böljat fram och tillbaka.³¹

Med inspiration från Michel de Certeau³² kan man också göra åtskillnad mellan den taktiska och den strategiska dimensionen av trädets liv: det förra handlar om det vardagliga bruket och de meningar som skapas kring dem och det senare handlar om stadsplanerarens eller planterarens intentioner. För detta görs det såväl offentliga som privata manifestationer. Exempel på det senare har vi funnit många i medierna. "Upprörda känslor när hundraåriga träd fälldes" är en rubrik i *Sydsvenska Dagbladet* under sommaren. "Det är sorgligt, en våldtäkt på träden" säger en trädgårdsingenjör när en allé vid ett grönområde i Malmö ska sågas ner för att ge plats åt fjärrvärmerör.³³

Människor upprörs för trädens egen del men också för att det numera bor fåglar i dem. När träden fällt får dock ålderdomshemmet intill grönområdet plötsligt en massa mer ljus. Ett värde ersätts av ett annat värde. Tidigare nämnda

skrånande fåglar i träd kan för den ene vara vacker bakgrundsmusik och tecken på levande natur medan det för den andre blir oljud och något som ger avfall. Ytterligare ett exempel på hur olika värden kan sättas mot varandra berättar följande meddelare om:

Skogsplantering hör kanske inte hemma i det här sammanhanget, men jag är skogsägare och skogen är minst lika viktig för mig som träd i offentlig miljö. Det blir ofta konflikter mellan promenerande stadsbor, naturvärden och skogsägare. Den mest värdefulla miljön för naturvårdaren verkar vara helt orörd skog, som friluftsmänniskorna tycker ser risig och ful ut. Skogsägarna fick förr lära sig att ståda upp i skogen och nu säger myndigheterna att all död ved ska ligga kvar (M 24993).

Ett annat exempel är den konflikt som inte alltför sällan uppstår mellan ideell naturvård och skogsbrukets intressen. Den ene vill avverka och den andre bevara därför att ett område har en speciell karaktär, för att det finns träd av olika arter, ålder och dimension. Kanske är det till och med så att man vill bevara vissa döda träd för att de är hemvist åt andra växter och djur.³⁴ Det kan vara rekreativvärde som åberopas och som sätts mot markägarens önskemål att avverka.

Träd kan skada även genom sina rötter. Vi finner en hel del mediamaterial om rötter som fyller rörledningar och därmed leder till översvämningar genom stopp i avloppen. Gång- och cykelvägar skadas av rötter. Trädallér vid vägar är uppskattade men kan ha avgörande betydelse vid till exempel avåkning. Sådana här diskussioner ligger bakom en del så kallade trädkonflikter.

Vi har även funnit en del våldsamma uttryck som vi kallat ”trädvandalism”. Träd som utsätts för skadegörelse är något som väcker starka känslor. ”Allra hemskast är när sjuka människor sågat ner nyplanterade träd, det läser man om ibland och jag blir väldigt illa berörd” skriver en meddelare (M 24986). ”Det känns hårt att folk bara förstör när vi lägger ner så mycket arbete, pengar och tid på att göra trivsamt för invånarna” säger en parkarbetare och en gatuchef i Vadstena:

På gräsmattan i hamnparken, ett stenkast från slottet, ligger den 18 år gamla och drygt 15 meter höga Ornäsbjörken. I går natt kapade någon stammen en knapp meter ovanför marken. Trädet planterades av fullmäktiges dåvarande ordförande Len-nart Forsmark den 6 juni 1987 som ett minne av FN:s trädår 1985. ”I varje svensk kommun har därefter planterats ett likadant träd från Trelleborg i söder till Kiruna i norr”, står det skrivet på skylten intill.³⁵

I detta fall värderades den snart tjuugoåriga björken till omkring 20 000 kronor. Människor är indignerade och talar om ”terroråd i miniatyr”. Trädet fick ligga kvar några dagar för att människor skulle se vad som hänt. I flera artiklar om just trädvandalism nämns trädets ålder och man gör som i ovan nämnda fall en beräkning av trädets värde.³⁶ Likaså nämns nästan alltid det redskap som används

vid vandaliseringen. I mediematerialet finns även en hel del om skadegörelse av träd: I Skanörs stadspark utsattes en stor bok för ringbarkning liksom ett av Malmös mer kända träd, hängboken i Magistratsparken.³⁷ I båda fallen beskrivs noggrant hur man försökt behandla trädet med fuktad torvmull, ja, en sorts plåster på såren.

Kombinationen skolgård och vandaliserade träd är extra känsligt och i sådana reportage är nästan alltid några elever intervjuade. ”Typiskt att de fäller linden just nu när den skulle slå ut” säger till exempel en elev på Mårtenskolan i Lund när det som betraktas som skolans symbol, en femtonårig lind mitt på skolgården, sågades ner en natt i april 2005.³⁸ ”Barnen grät imorse” säger rektorn. ”Trädet är vårt hjärta. Det är som om de satt en kniv i Mårtenskolas hjärta”. Man spekulerar över vem som har genomfört dådet och återigen nämns det verktyg som användes. På Mårtenskolan användes såg, på Palettskolan helgen dessförinnan en yxa. Det har blivit en genre att skriva om trädvandalism. Vissa retoriska drag återkommer varje gång.

Ett exempel på en trädmanifestation som finns i vårt kollektiva minne är den så kallade almstriden. 1971 samlades tusen personer i Kungsträdgården i Stockholm för att stoppa fällningen av ett antal almar för att ge plats åt en tunnelbaneuppgång och galleria. ”De riksbekanta almarna” eller ”almstriden” är ett begrepp för de flesta svenskar än idag. Almarna står fortfarande kvar och på några av dem syns fortfarande motorsågsårr.³⁹ Det är intressant hur en folklig mobilisering kan få konsekvenser dels genom att träden faktiskt fick vara kvar och tunnelbaneuppgången flyttades en bit, dels hur det bildas ett folkligt minne kring en kontroversiell händelse.⁴⁰

Den grupp människor som till en början uppmärksammade byggprojektet, och insåg att de gamla planerna att ta bort almarna i Kungsträdgården återupptagits, finns fortfarande kvar under det för 1970-talets tidstypiska namnet ”Alternativ stad”. Vad var det som drev gruppen?

Vi uppskattade almarna som social träffpunkt [---] och ville protestera mot den pågående stadsskövlingen. Vi såg en ”hit men icke längre” chans med tanke på stockholmarnas ilska över citysaneringen och ville också förhindra det planerade bilstråket genom parken vilket hade inneburit ytterligare rivningar.⁴¹

Det kom alltså så småningom att handla alltmer om demokrati och allt mindre om träden. Natten till den 12 maj 1971 skedde dock en mycket omtalad konfrontation mellan ”Alternativ stad” tillsammans med ett folkligt uppbåd och polisen. Detta har haft konsekvenser för medborgares inflytande över stadsplanering än idag. I folkmun är denna trädstrid fortfarande så central att man idag under SR Minne kan ladda ner radioprogrammet ”Hallå där uppe i almarna. Folkets röst i almstriden”.⁴²

För att ytterligare visa hur en tvist kring träd kan leda långt längre än bevarandet av träden kan nämnas popgrupp Envoy som snabbt gjorde om texten till

John Lennons ”Power to the People” till ”Almarna åt folket” som ett försök att påverka folkopinionen.⁴³ Låten gick upp på Tio i topplistorna.

Mycket av diskussionerna kring de gröna rummen är normativa konstaterar vi utifrån såväl materialet som litteraturen. Vilket förhållandet till naturen vi har spelar roll för vilka gröna rum vi ser som betydelsefulla och hur vi anser att de ska tas om hand. Ibland har det handlat om ren maktutövning och disciplinering, som en kamp för att hålla naturen på avstånd. Ibland handlar det om en kamp för att få lov att bestämma lite mer över det egna uterummet, att få lov att skapa ett insynsfritt uterum med vildvuxna buskar och frånvaro av gräsmatta. Gränserna för när det är för lite och så småningom lagom till att bli för mycket är intressant. När blir ett träd för stort? För buskigt? För skräpigt? För skuggigt?

Träd som ting

I Bjärnums museum finns 36 unika stolar.⁴⁴ Formen är densamma men träslagen de är tillverkade av är alla olika. Förutom vanliga träslag som björk, ek, alm och fur finns stolar gjorda av körsbär, syren och päron. Bjärnum är en ort med en lång tradition av möbelsnickeri och stolarna är tillverkade av två lokala snickare, Sven Johannesson och Tage Persson. Samtliga träd de har använt har vuxit i eller i närheten av Bjärnum, vilket betonas. Stolarna är inte enbart utställningsföremål utan används också som sittplatser i en samlingslokal. Därigenom är de både bruksföremål och symboler för historien och hembygden.

För de tidiga etnologerna, eller folklivsforskarna som de då kallades, stod den försvinnande bondekulturens seder och bruk i fokus. När ämnet uppstod som universitetsdisciplin i början av 1900-talet genomgick Sverige stora omvandlingar. Det ”gamla bondesamhället” var på väg att ersättas av ett industrisamhälle, präglat av urbanisering och nya levnadssätt med nya seder och bruk. Det gällde därför att dokumentera det gamla innan det var för sent och på så sätt bevara det för eftervärlden. Museerna fylldes av föremål, arkiven med beskrivningar och fotografier av lantbruksredskap, möbler, hushållsattiraljer och otaliga vardagsföremål. Material, mått och användningsområde är oftast noga förtecknade liksom uppgifter om ägarens namn och bostadsort. Trots det ter sig föremålen och bilderna av dem för en nutida betraktare närmast döda. I Folklivsarkivets samlingar finns till exempel en mängd fotografier av smörbyttor av trä. De är fotograferade rakt upp och ner, ryckta ur sitt sammanhang. De säger mer om hur tidigare generationer av etnologer såg på bondesamhället, och arkivarier på arkivmetodologiska systematiseringsprinciper, än hur de användes och vad de betydde för dem som brukade dem.

Ett föremål har ingen mening förrän vi tillskriver det en sådan. Samtidigt kan ett och samma föremål tillskrivas olika meningar av olika personer, eller av

samma person i olika situationer. För den som har erfarenhet av hemkärnat smör säger bilderna i Folklivsarkivet något annat än för den som alltid köpt sitt smör i snabbköpet, för en arkivarie med kunskap om äldre tiders klassificeringsmetoder något annat än för en besökare. En stol kan för den ene vara just bara en stol medan den för en annan är *farfars* stol, eller en stol som liknar stolarna i skolans klassrum, personalmatsalen eller logementet. Personliga minnessaker ändrar också betydelse och får annan mening under livets gång. Ett askfat inköpt på Kreta i tjugofem års ålder kan under några år associeras med en speciell resa medan det tjugofem år senare snarare förknippas med ungdomsåren i sig. Föremål rymmer olika mening och förändras.

I berättelserna om träd talas om platsers betydelse men också om trädplantering som ett sätt att sätta avtryck. Det är till exempel som vi nämnt inte ovanligt att man från sin barndoms skog hämtar plantor till den trädgård man anlägger vid sitt eget hus. En man berättar hur han plockat med sig ett frö från ett i Sverige ovanligt barrträd från en resa till Kina: ”Det är en speciell känsla att se det växa här på Öland och veta att jag plockat upp fröet från marken i den botaniska trädgården i Beijing” (M 25001). Hur lyckad en resa än var tenderar minnet av den att blekna med tiden. Med ett träd som år för år växer sig större hålls det vid liv. Men trädet blir inte bara ett minne utan laddas också med nytt innehåll. Etnologen Orvar Löfgren, som i en artikel diskuterar souvenirers betydelse och innebörden av minnessaker, menar att de är ”inte bara depåer för minnen utan aktörer som flyttar runt på hyllorna och möblerar om i medvetandet, kopplar samman eller skapar mellanrum och spänningar”.⁴⁵ Vare sig det är frågan om ett massproducerat föremål i form av en Frihetsgudinna i grön plast eller ett upphittat ”naturligt” föremål som en roligt formad trädrot funnen i skogen, kan de bilda utgångspunkt för och skapa drömmar, tolkningar och mening. På samma sätt kan ett träd fungera.

I svaren på Folklivsarkivets frågelistan finns många berättelser om föremål tillverkade av trä och den betydelse berättaren tillmäter dem. Det är föremål gjorda av en speciell person, av ett speciellt träd eller av ett speciellt träslag. ”För många år sedan fick jag en ordförandeklubba i present” skriver en man och fortsätter:

Ordförande i byggnadsnämnden hade själv svarvat skaftet av virke från en björk och klubban av gullregnsträd, som båda vuxit på hans föräldragård vid stranden av Torne älv. Det är den särklassigt finaste gåva jag någonsin fått (M 24984).

En kvinna berättar att:

Jag sitter vid min fars dödsbädd och skriver dessa rader. Samtidigt drar jag mig till minnes när han gjorde ett par skidor till mig. Träet hyvlades och framdelen ångades varm för att få den speciella böjen som skidor har. Ett gediget hantverk som hette duga på den tiden (M 25045).

Flera berättelser handlar om föremål som tillverkats av ett visst träd som man tvingats fälla och det är påtagligt hur känslomässigt betydelsefulla dessa föremål är. Föremålen bär på en mening bortom sin funktion: en skål är inte bara en skål utan en skål gjord av ett träd till vilket minnen och upplevelser är knutna. I och genom föremålet lever trädet vidare och skapar tillhörighet:

En jättestor björk nära vår gamla kornlada hade en ganska kort stam med många förgreningar som blivit väldigt höga och tunga. Det var vi tvungna att fälla för några år sedan. En snideskunnig vän tog en vril från detta träd och gjorde en fin och len och underbar kåsa till vårt lilla barnbarn som nu kan få veta varifrån träet kommer (M 25040).

Starka känslor kan knytas också till träd som växer på allmän plats. I Malmö fanns det så kallade NK-trädet som i minst 130 år stod intill varuhuset NK. I åtminstone fyra decennier firade Malmöbor julens ankomst genom samling vid trädet men till slut var det kinesiska pagodträdet för gammalt och för murket för att man skulle våga låta det stå kvar. I början av 2000-talet sågades det ner. Träet togs emellertid tillvara på olika sätt. Malmö kommun beställde ett skåp av en snickare, som i en artikel i *Sydsvenska Dagbladet* berättar: ”Jag bodde själv nära NK-trädet då det fälldes och känner mig hedrad över att ha fått uppdraget att tillverka saker av detta gamla fina träd”.⁴⁶ Enligt tidningen räckte träet också till bänkar och receptionsdisk till orangeriet i Folkets park och till 1400 ljusstakar.

Flera informanter har själva erfarenhet av att arbeta med trä. En man berättar om hur han snidar och täljer olika föremål:

Trä är vackert och olika mönstrat hos de olika träslagen. En del har inte så utpräglad mönster, men kan ha andra fina egenskaper. Lind, t.ex. är mjukt och fint att snida i och flisar inte. En av mina hobbies är att tälja träfigurer. Många kändisar har jag skulpterat. Jag försöker att utnyttja träets egna språk (M 24995).

En kvinna berättar att ”några av mina största intressen är naturhantverk och elduppgörning”. Det gäller då att kunna ”läsa” träden, att se och förstå vilka möjligheter olika träslag men också enskilda träd har:

När det handlar om hantverket, är det sådant som vilket träslag fungerar bäst till pilbågar, krympburkar, smörknivar etc. Inget träd är det andra likt, de torkar och krymper olika (M 25012).

Elduppgörning är, som hon skriver, ”kanske inte det vanligaste att syssla med. Men det gör jag, och jag provar olika arter och kombinationer av träslag”. Viktigt i detta sammanhang är ”hur de växer, hur mycket de utsätts för ljus etc”. En man berättar hur han för många år sedan byggde två träbåtar och då fick lära sig om virkesval:

Den första som byggdes 1969 var en träeka, 4,5 m lång och 1,7 m bred. Botten var av gran, bordläggningen av norrlandsfur med täta årsringar, medan förstäv, akterspegel och spant var av ek, som vuxit på Stiernarps gods, dryg en mil söder om Halmstad. Virket till förstäven var av en krokvuxen gren så att träets fibrer var genomgående från ända till ända (M 25049).

Träd skiljer sig från ting genom att de är levande, växer och förändras. Men samtidigt är de ur många aspekter jämförbara med ting. De kan till exempel användas som dekoration, antingen i sig själva eller genom att de smyckas och pryds på olika sätt. Någon berättar hur de smyckar lokalen med björkruskor till en bröllopsfest, en annan hur träden utanför köksfönstret ter sig som ett konstverk som förändras med årstiderna. ”Till Lucia har vi de senaste åren satt upp en ljusslinga i en cypress vi har vid altanen. Det lyser upp i vintermörkret” skriver en kvinna (M 25007). Många berättar om fågelholkar som placerats i träd och talgbollar och fläksvålar som hängs upp i grenarna för att småfågeln ska få mat under vintern. Träd kan dessutom tillhandahålla material för lekar: frukter, kotrar, löv och pinnar blir till varor i affärer, djur i ladugårdar och kostbara skatter. Till det kommer en mängd berättelser om vilken roll träd spelat och spelar för barns lek: man bygger kojor, hänger upp gungor, klättrar, hoppar och testar både förmåga och mod.⁴⁷

Träd är också en vanlig gåva, både i form av reella träd och som symboliska sådana. Många berättar om träd, främst fruktträd, som de fått eller givit bort i samband med födelsedagar, bröllop, avtackningar och särskilda händelser. En kvinna berättar att ”På min makes 50-årsdag planterade vi ett s.k. familjeträd, ett äppleträd med fyra sorter. Det blev väl aldrig vad vi tänkt oss, men som minne av händelsen får det stå kvar” (M 25042). En skriver att bland träden i trädgården finns ”en bok som vi vårdar. Vi fick den då vi gifte oss för nio år sedan och då var det en 10 centimeter stor bok i en kruka och den var väl egentligen tänkt som en krukväxt” (M 25029).

I Folkklivarkivets frågelista ställdes frågan om man fått eller skänkt träd till planteringsprojekt på andra håll i världen. Det visade sig att detta är mycket vanligt och många av dem som besvarade listan har träd främst i Afrika. ”Ett trädprojekt som imponerar på mig är Vi-skogen” skriver en kvinna och fortsätter: ”Jag brukar använda trädplantering som minnesplantering t ex vid dödsfall istället för blommor eller andra fonder” (M 25040). Vi-skogen⁴⁸, som drivs av tidningen *Vi*, är både välkänd och uppskattad. En annan berättar att ”När vår svägerska fyllde 40 år och undanbad sig uppvaktning planterade vi några träd i Vi-skogen för att ändå visa att vi kom ihåg henne. Hon fick ingen onödig sak, men hon kan åka till Uganda för att titta på ”sina” träd” (M 24993).

Få, om ens någon, har verkligen sett ”sina” träd men vissa drömmer om att få göra det: ”Vi-skogen ordnar studieresor till Afrika – tänker ofta: Är jag för gammal? Ska jag våga?” (M 25047). Andra konstaterar att en resa dit nog aldrig blir av men att det inte spelar någon roll. En kvinna berättar att hon inte har något

eget träd ”Förutom då i Afrika, där jag säkert äger över 50 träd. Men dem får man ju aldrig se, men det känns skönt att veta att de finns där och förhoppningsvis gagnar den fattiga befolkningen på något sätt” (M 25025).

* * *

Ett och samma föremål rymmer olika mening för olika människor. Vilken mening som enskilda individer tillskriver det beror också på situation och sammanhang. På samma sätt kan träd upplevas och värdesättas olika. I berättelserna beskrivs inte bara levande träd utan också döda träd som ligger kvar i naturen och har blivit boplatser för djur och insekter. Andra berättelser handlar om träd som efter avverkning tagits tillvara på olika sätt: de har blivit möbler, båtar, husgeråd, prydnader, vardagsföremål. Dessa ting och föremål har ofta ett stort emotionellt värde och den som beskriver det kan redogöra för vilket träd det är tillverkat av eller var det har vuxit. Men träd är inte bara *materiella* ting utan också *symboliska* sådana. Många upplever en likhet mellan träd och människor och därför fungerar metaforer kring träd så bra: släkter och familjer förgrenar sig, individer har rötter och så vidare. Att träd alltjämt har en framträdande plats inom såväl bildkonst som litteratur är därmed inte förvånande. Träd talar till människor, träd har betydelse.

Krama ett träd

Gå fram till ett lagom tjockt träd, som ni knappt når omkring. Håll om det och luta kinden mot barken, blunda och lyssna. Lyssna till fåglarna och insekterna, känn doften av det solvarma trädet och hur det faktiskt lever.

Avslutning

Vi har i denna rapport betonat trädens roll i kulturmiljön. Vår utgångspunkt har varit att naturen är kulturellt konstruerad,⁴⁹ och som etnologer med ett kulturanalytiskt förhållningssätt har vi koncentrerat oss på hur människor berättar, brukar och upplever träd. Våra diskussioner består av resonemang som med fördel skulle kunna vidareutvecklas på olika sätt, gärna i form av tvärvetenskapliga projekt och studier.

Det finns en omfattande vetenskaplig litteratur kring träd och användningen av dem, såväl nationellt som internationellt. Förhållandevis lite forskning har emellertid ägnats människors *upplevelser* av och *förhållanden* till träd. I forskningen och retoriken kring det gröna rummets betydelse för till exempel städer finns ett starkt normativt sätt att tänka. Forskningen inom landskap och park är bland annat inriktad på hur parker och grönytor påverkar människors välbefinnande, främst vad det gäller ”det grönas” betydelse på ett generellt plan eller hur det kan användas i medicinska sammanhang.⁵⁰ Men vad säger människors berättelser om när, hur och varför de är beredda att kämpa för bevarandet av ett gammalt, vackert och omtyckt träd, i vilka sammanhang och situationer är de beredda att offra det för att andra värden framstår som viktigare? När är en plats gästvänligt grön och när är den övervuxen och förbuskad? När upplevs ett träd som vårdat och vackert och när upplevs det som vildvuxet och fult? När och var är det vilda respektive kultiverade önskvärt, och för vem?

För sådana studier lämpar sig kulturanalytiska perspektiv och metoder särskilt väl. Svaren på Folklivsarkivets frågelista och berättelserna från trädgivarna i Helsingborg utgör ett material genom vilket det är möjligt att belysa dessa frågor på ett sätt som inte kan göras genom statistik och enkätundersökningar. De teman vi lyft fram i denna rapport – Träd och trygghet, Träd och tillhörighet, Träd och tvister respektive Träd som ting – är valda som exempel för att visa de möjligheter som dessa perspektiv och metoder ger. Många etnologiska studier berör frågor som rör förhållandet mellan natur och kultur, upplevelser och estetik, arbete och fritid.⁵¹ Vidare finns en omfattande äldre etnologisk och folkloristisk litteratur som rör trädens roll inom folktron och folkmedicinen.⁵² Denna litteratur, i kombination med nutida undersökningar om hur träd används och har använts i olika sammanhang,⁵³ är av betydelse för att förstå hur synen på vad som bedöms höra till kulturarvet förändras och hur upplevelserna är delar av kulturella processer.

Materialet som samlats in under projektets gång – och som förutom 77 svar på Folklivsarkivets frågelista LUF 218 *Träd* och 52 berättelser från trädgivare i Helsingborg också består av intervjuer, fotografier, observationer och tidningsmaterial – kan användas även av andra än etnologer.

Överallt där vi bott har lönnarna varit dominerande i närmiljön. Därför är det så, att **lönn** är mitt favoritträd (M 24992).

Jag tycker allra bäst om **blodbok**. Pampigt. Fanns ett på min sista arbetsplats. Tog stor plats men det fanns utrymme där (M 24994).

Trots allt så är **flädern** mitt eget träd. Jag minns från det jag var liten stora fläderträd utanför dasset. Vilka otroliga formationer det hade (M 24996).

Jag har ett särskilt förhållande till **kastanjerna**, dessa underbara blommor på våren och de roliga frukterna som barnbarnen samlar (M 24977).

Jag tycker lika mycket om alla träd egentligen men **boken** är nog min favorit (M 25014).

Ett träd jag tycker är otroligt vackert är de stora blommande **häggräden** som fått växa ostört utmed något stengärde (M 25033).

Ett träd som jag alltid varit mycket förtjust i är **pilen**, både som enskilda träd och i form av pilevall (M 25028).

Granarna är ändå de träd jag tycker mest om, djupa granskogar, lite mörka och mystiska, så täta så man måste kryssa på marken för att ta sig fram (M 25012).

Enar tycker jag om, de ger oss bär till det goda juldrickat, enbär som krydda till viltkött, enris måste man ha till jul. Och saker av enbuske luktar så gott (M 25016).

Ska jag välja ett favoritträd blir det nog **björken**. Varför? Den är vacker med sina vita stammar och sin skira, mjuka grönska, den symboliserar Sverige och även barndomen i Värmland. Minns även den höga björk jag ibland klättrade upp i och satt och gungade i när det blåste (M 25006).

Jag tycker att en blommande **lind** är något av det finaste som finns av träd, den underbara doften och insekters "surrande sång" bland blommorna (M 25035).

Källor

Litteratur

- Andersson, Rikard 2005: *Humanistisk information om markanvändning från kulturspår i träd*. Umeå: Sveriges lantbruksuniversitet.
- Becker, Karin & Barbro Klein 2003: "Med svenska ögon – ett mångkulturellt odlingsområde 1990-2000". I: *Fataburen*.
- Bell, Catherine 1997: *Ritual. Perspectives and dimensions*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Benedict, Ruth 1934: *Patterns of Culture*. Boston.
- Bergquist, Magnus 1996: *En utopi i verkligheten. Kolonirörelsen och det nya samhället*. Göteborg.
- Bodin, Torbjörn 2002: *Trädkojor: småfolkligt byggande*. Jönköping: Jönköpings läns museum.
- Bringéus, Nils-Arvid 1987: *Livets högtider*. Stockholm: LTs förlag.
- de Certeau, Michel 1984: *The practice of everyday life*. Berkeley: University of California Press.
- Dwyer, John F et al 1991: "The significance of urban trees and forests: toward a deeper understanding of values" In: *Journal of Arboriculture* 17 (10).
- Ehn, Billy & Orvar Löfgren 1986: *Kulturanalys. Ett etnologisk perspektiv*. Stockholm: Liber Förlag.
- Ehn, Billy & Orvar Löfgren 2002: *Kulturanalys*. Malmö: Gleerups.
- Fredriksson, Cecilia 2001: "Det gröna kulturarvet". I: *Kulturens årsbok*. Lund.
- Gunnarsson, Allan 1988: *Träden och människan*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Gunnarsson, Allan 1992: *Frukträden och paradiset*. Alnarp: Institutionen för landskapsplanering, Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Hagström, Charlotte 1999: "Folket om framtiden". I: *Samtid och museer*, nr 4.
- Hagström, Charlotte 2001: "Local Informants and Collaborators. Examples from the Folklife Archives". I: *Output & Input. The Process of Fieldwork, Archiving and Research in Folklore*. Ulrika Wolf-Knuts (red.). Turku: Nordic Network of Folklore.

- Hagström, Charlotte & Lena Marander-Eklund (red.) 2005: *Frågelistan som källa och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Hagström, Charlotte 2006: *Man är vad man heter. Namn och identitet*. Stockholm: Carlssons.
- Hansson, Marie 1997: *De skånska trädgårdarna och deras historia*. Lund: Signum.
- Hellmén, Daniel 2005: *Demokratin utmanas. Almstriden och det politiska etablissemangen*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Hemström, Ola 2006: *Stormen: berättelser från en katastrof*. Stockholm: Carlsson
- Johansson, Ella (red.) 2002: *Periferins landskap. Historiska spår och nutida blickfält i svensk glesbygd*. Lund: Nordic Academic Press.
- Klein, Barbro (red.) 1995: *Gatan är vår! Ritualer på offentliga platser*. Stockholm: Carlssons förlag.
- Kulturella Perspektiv* 2005:2. Tema: Ritualer. Svensk Etnologisk Tidskrift. Umeå universitet.
- Lakoff, George & Mark Johnson 1980: *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Listerborn, Carina 2002: *Trygg stad: diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*. Göteborg: Chalmers tekniska högskola.
- Londos, Eva 1998: *Trädgårdskonster: med utblick från höglandet*. Stockholm: Carlsson.
- Londos, Eva 2004: "Fem trädgårdar som samhällspegel" I: *I skuggan av Gnosjöandan*. Eva Londos (red.) Jönköping: Jönköpings läns museum.
- Londos, Eva 2006: "Efter stormen". I: *Samtid och museer*, nr 2.
- Lundkvist, Artur & Rolf Blomberg, 1973: *Träd*. Helsingborg: Bokförlaget Bra Böcker AB.
- Löfgren, Orvar 2002: "Minnessaker". I: *Tingsligheter*. Cecilia Fredriksson (red.). Lund: Kulturen.

- Möller, Lotte 1992: *Trädgårdens natur: om den svenska och den engelska trädgården, om trädgårdar för barn, fjärlar och igelkottar, om humor och biskötsel, om tiden och förgängligheten samt om den gräsliga gräsmattan*. Stockholm: Bonnier.
- Nationalencyklopedin*. 1989. Band 1. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.
- Nattfalk, Margareta 1996: *Trädgårdsodling i tätort - för hälsan och miljön. Om koloniträdgårdar, odlingslotter och lägenhetsträdgårdar*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet.
- Olsson, Titti (red.) 1998: *Människans natur. Det grönas betydelse för vårt välbefinnande*. Stockholm: Byggeforskningsrådet.
- Olsson, Titti 2001: "Människans natur: det grönas betydelse för vårt välbefinnande" I: *Tänk*. Eva Dalman (red.). Stockholm: Ordfront.
- Pollan, Michael 1991: *Second nature: a gardners education*. New York: Atlantic Monthly Press.
- Saltzman, Katarina 2001: *Inget landskap är en ö. Dialektik och praktik i öländska landskap*. Lund: Nordic Academic Press.
- Schmidtbauer, Pia, Patrik Grahn & Mats Lieberg (red.) 2005: *Tänkvärda trädgårdar. När utemiljön blir en del av världen*. Stockholm: Formas.
- Sjöholm, Carina 1997: "Rörelse och frigörelse" I: *Skjorta eller själ? Kulturella identiteter i tid och rum*. Gunnar Alsmark (red.). Lund: Studentlitteratur.
- Sjöholm, Carina 1999: "Biobiljetter, filmprogram och frågelistor" I: *Metod och minne. Etnologiska tolkningar och rekonstruktioner*. Magnus Bergquist & Birgitta Svensson (red.). Studentlitteratur. Lund.
- Sjöholm, Carina 2002: *Moderna skärgårdsbor i gammal kultur*. Uddevalla: Bohusläns museums förlag.
- Sjöholm, Carina 2003: *Gå på bio. Rum för drömmar i folkhemmets Sverige*. Stehag/Stockholm: Symposion.
- Sjöholm, Carina 2005: "Gå på bio och läsa böcker. Materialets status och metodens betydelse" I: *Frågelistan som källa och metod*. Charlotte Hagström & Lena Marander-Eklund (red.). Studentlitteratur. Lund.
- von Sydow, C W 1933: "Något om träden i folkets tro och sed". I: *Folkminnen och folktankar*.
- Tillhagen, Carl-Herman 1995: *Skogarna och träden. Naturvård i gångna tider*. Stockholm: Carlsson.

Zlobin, Anatolij 1990: *Nedmontering – eller anvisning om bästa sättet att störta monument som avsetts stå i århundraden, om det plötsligt visar sig att de blivit uppförda på fel plats och till minnet av fel person.* Stockholm: Natur och kultur.

Åkerblom, Petter 2003: *Trädgård i skolan - skola i trädgården. Om skolträdgårdens funktion och betydelse i ett plats- och lärandeperspektiv.* Alnarp: SLU Movium.

Åkerblom, Petter 2005: *Lära av trädgård: pedagogiska, historiska och kommunikativa förutsättningar för skolträdgårdsverksamhet.* Uppsala: Department of Landscape Planning Alnarp, Swedish University of Agricultural Sciences.

Webbsidor

Arkitekt: www.arkitekt.se

Bjärnums museum: www.bjarnumsmuseum.se

Folklivsarkivet: etnhum.etn.lu.se/arkiv/

Folkrörelser nu: www.folkrörelser.nu/texter/alts-1.html#2

Progg: www.progg.se

Sveriges Naturskyddsförening: www.snf.se

Sverige Radio: www.sr.se

Vi-skogen: www.viskogen.org

Material ur Folklivsarkivet, LUF

Berättelser från trädgivare i Helsingborg: M 24684

Svar på frågelista LUF 218 Träd: M 24977 – 25052

Klippsamling om stormen Gudrun: O 111 a-d

Intervjuer om stormen Gudrun: M 24676

Aktuella artiklar ur dags- och veckopress

Bildförteckning

Sidan

- 5 Landskrona. Olof Hall.
7 Del av svar på frågelistan LUF 218 *Träd*.
8-9 Trollbergsvägen, Lund. Carina Sjöholm.
13 Höje å, Lund. Carina Sjöholm.
15 Landskrona och Lund. Olof Hall, Carina Sjöholm.
16 Stadsparken och Östervång, Lund. Olof Hall, Carina Sjöholm.
19 Höje å, Lund. Carina Sjöholm.
21 Helsingborg och Ramlösa. Charlotte Hagström.
23 Trädgåva. Carina Sjöholm.
25 Clemensterget, Lund. Carina Sjöholm.
27 Föreningsgatan, Malmö. Carina Sjöholm.
29 Möllevångsvägen och Höje å, Lund. Charlotte Hagström,
Carina Sjöholm.
33 Väster, Lund. Carina Sjöholm.
35 Landskrona och Lund. Olof Hall, Carina Sjöholm.
38 Västra Rönneholmsvägen, Malmö. Roland Bakker.
39 Snickarverkstad, Högseröd. Olof Hall.
42 Höje å, Lund och konstnären Gunnel Götesdotters ateljé,
Bjärnum. Carina Sjöholm, Charlotte Hagström.
43 Norra kyrkogården, Lund och centrum, Landskrona. Olof Hall.
47 Del av svar på frågelista till trädgivare i Helsingborg.
48 Östervång, Lund. Carina Sjöholm.
50 Förskola Sofiavägen, Lund. Charlotte Hagström.
51 Pålsjö skog och centrum, Helsingborg. Charlotte Hagström.
Hörby kyrkogård. Olof Hall. Östervång, Lund. Carina Sjöholm.
52 Stadsparken, Lund. Olof Hall.

Omslag: Lundagård, Lund. Carina Sjöholm.

Noter

¹ Parasitsjukdom på alm, orsakad av sporsäckssvampen *Ceratocystis ulmi*. Träden vissnar och dör så småningom genom att svampen, som lever i veden, utsöndrar ett gift. Svampsporererna sprids framför allt av almsplintborrar samt av regn och vind. (*Nationalencyklopedin* 1989, band 1:241).

² Hagström & Marander-Eklund 2005.

³ Vi som författat rapporten har länge arbetat med kulturanalys kombinerat med perspektiv från andra discipliner. Vi har båda också en lång erfarenhet av arbete med såväl intervjumaterial som frågelistsvar. Charlotte Hagström har arbetat med frågor kring insamling, ritualer och livshistoriska representationer (2005, 2006) och Carina Sjöholm har arbetat med frågor om identitet, rumslighet och plastillhörighet (1997, 2002, 2003). Vi har också, var för sig och tillsammans, publicerat metodologiska texter kring frågelisters användbarhet och tillämpning (Hagström 1999, 2001, 2005, Sjöholm 1999, 2003, 2005). Hagström arbetar därtill som arkivarie vid Folklivsarkivet och är den som arkiverar svaren och sköter kontakten med meddelarna.

⁴ En viktig del av verksamheten består i att göra samlingarna tillgängliga för såväl forskare som allmänheten. Arkivet arbetar aktivt med att tillgängliggöra samlingarna och huvuddelen av materialet i samlingarna är sökbart via Internet (<http://etnhum.etn.lu.se/arkiv/>). Fotosamlingen är digitaliserad liksom en stor del av det äldre textmaterialet. Samtidigt läggs stor vikt vid att sprida information om såväl materialet som verksamheten. Samverkan sker både inom och utom universitetet.

⁵ Ehn & Löfgren 1986, 2002.

⁶ *Sydsvenska Dagbladet* 2006-08-07.

⁷ Listerborn 2002.

⁸ *Sydsvenska Dagbladet* 2006-08-08.

⁹ *ibid.*

¹⁰ *Sydsvenska Dagbladet* 2006-08-10.

¹¹ Schmidtbauer, Grahn & Lieberg 2005, Olsson 1998, 2001.

¹² *LUM* 1996, nr 8.

¹³ *Dagens Nyheter* 2006-07-28.

¹⁴ *ibid.*

¹⁵ *Sydsvenska Dagbladet* 2006-03-05.

¹⁶ *Dagens Nyheter* 2006-08-04.

¹⁷ Londos 2006, Hemström 2006.

¹⁸ M 24676, O 111 a-d.

¹⁹ *Sydsvenska Dagbladet* 2006-11-14. Se även rapportens omslagsbild.

²⁰ Bodin 2002.

²¹ Bell 1997, Bringéus 1987, *Kulturella Perspektiv* 2005::2.

²² Zlobin 1990.

²³ Jfr Lakoff & Johnson 1980, Klein 1995.

- ²⁴ *Sydsvenska Dagbladet* 2006-02-10.
- ²⁵ Möller 1992:137. Jfr Saltzman 2001.
- ²⁶ Möller 1992:14.
- ²⁷ Möller 1992:31.
- ²⁸ Pollan 1991.
- ²⁹ *Aftonbladet* 2006-05-24.
- ³⁰ Valeri & Nordström 1996.
- ³¹ Londos 1998.
- ³² De Certeau 1984.
- ³³ *Sydsvenska Dagbladet* 2006-06-23.
- ³⁴ Jfr <http://www.snf.se/snf/press/art-brata-broderskap.htm>
- ³⁵ *Östgöta Correspondenten* 2005-08-19.
- ³⁶ Jfr *Helsingborgs Dagblad* 2004-04-14 om då 15 unga lönträd sågats ner i en allé.
- ³⁷ *Sydsvenska Dagbladet* 2004-06-28.
- ³⁸ *Sydsvenska Dagbladet* 2005-04-16.
- ³⁹ <http://www.arkitekt.se/s22585>.
- ⁴⁰ Jfr statsvetaren Daniel Helldén som har skrivit en avhandling om händelsen: *Demokratin utmanas. Almstriden och det politiska etablissemanget* (2005).
- ⁴¹ <http://www.folkrorelser.nu/texter/alts-1.html#2>
- ⁴² ur *Ekot* 12 maj 1971: <http://www.sr.se/cgi-bin/Mall/amnessida.asp?programID=1602&Nyheter=&grupp=2375&artikel=609703>
- ⁴³ <http://www.progg.se/band.asp?ID=79>
- ⁴⁴ <http://www.bjarnumsmuseum.se/>
- ⁴⁵ Löfgren 2002:95.
- ⁴⁶ *Sydsvenska Dagbladet* 2006-03-18.
- ⁴⁷ Bodin 2002.
- ⁴⁸ <http://www.viskogen.org/>
- ⁴⁹ Jfr Pollan 1991.
- ⁵⁰ T ex Dwyer et al 1991, Hansson 1997, Nattfalk 1996, Olsson 1998, 2001, Schmidtbauer, Grahn & Lieberg 2005, Åkerblom 2003, 2005.
- ⁵¹ Bergquist 1996, Becker & Klein 2003, Fredriksson 2001, Johansson 2002, Londos 1998, 2004, Westergren 2003.
- ⁵² T ex Gunnarsson 1988, 1992, von Sydow 1933.
- ⁵³ T ex Andersson 2005, Tillhagen 1995.

